

Chefsjustitieombudsmannen
Mats Melin**Kritik mot en lagman för att tingsrätten formlöst avstår från att förordna
en viss advokat som offentlig försvarare**

Anmälan

Advokaten AA framförde i en anmälan klagomål mot Västmanlands tingsrätt m.fl. Han anförde bl.a. att han från en domstolssekreterare vid tingsrätten fått information om ”att lagmannen meddelat att [AA] inte skall förordnas av domstolen”.

Utredning

Muntliga upplysningar inhämtades. Handlingar från tingsrätten infordrades också, bl.a. ett internt e-postmeddelande skickat i maj 2004 från chefsadministratören BB till tingsrättens kanslister. I meddelandet angavs att lagmannen haft ett samtal med AA, vid vilket AA blivit informerad om att ”han inte kommer att få uppdrag av tingsrätten i annat fall än där han begärs”. Av meddelandet framgick vidare att AA hade framfört att han gärna ville ha uppdrag och att han efter samtalet hade sökt kontakt med en rådman i Sala och bett om uppdrag. Meddelandet avslutades med beskedet att lagmannen ”hälsar att om [AA] är påstridig skall ni hänvisa till honom”.

Ärendet remitterades till tingsrätten som anmodades att lämna upplysningar och yttrande om handläggningen av förordnanden av AA som offentlig försvarare m.m.

Tingsrätten (lagmannen CC) anförde i ett remissvar bl.a. följande.

Tingsrätten har sedan en tid förändrat beredningen av brottmål på det sättet att dessa inte längre lottas på varje domare, utan alla brottmål, med undantag för notariemål, lottas in på en enhet som undertecknad har tillsyn över. Beredningen av brottmålen sker därefter på ett kansli med fem sekreterare och en beredningsjurist. Målen utsättes därefter på allmänna ting och extra ting och fördelas av kansliet på domarna så att en så långt möjligt jämn arbetsfördelning mellan domarna föreligger. Den nu i all korthet redovisade ordningen för beredning av brottmålen har pågått under drygt ett och ett halvt år och en utvärdering med hjälp av Domstolsverkets utvecklingsenhet har precis påbörjats och beräknas vara klar till försommaren.

Grunden för att utses till offentlig försvarare finns som bekant i 21 kap.

5 § 1 st. rättegångsbalken. Bestämmelsen föreskriver – såvitt nu är av intresse – att till offentlig försvarare skall förordnas advokat, som finnes lämplig därtill.

Om en namngiven advokat önskas förordnas i regel denne, i enlighet med vad som föreskrivs i 21 kap. 5 § 2 st. rättegångsbalken. Om den tilltalade eller misstänkte inte har några önskemål om namngivna försvarare använder sig sekreterarna på brottmålskansliet av en förteckning med advokater som åtar sig uppdrag som offentlig försvarare. På den förteckningen finns inte AA upptagen, liksom av olika skäl inte heller en del andra advokater med verksamhet i Västmanland.

Redan innan förändringen av beredningsarbetet med brottmålen ägde rum i maj 2004 förekom inte AA på de förteckningar som sekreterarna hade. Bakgrunden var en diskussion inom tingsrätten angående AA:s lämplighet för uppdrag som offentlig försvarare. Ingen domare ansåg att han borde komma ifråga utan en särskild prövning i varje enskilt fall. När tillsynen över målen övergick till undertecknad fullföljde jag vad en enig domarkår hade övervägt.

Jag har under många år underhand vid olika tillfällen diskuterat frågan om AA:s lämplighet för uppdrag som offentlig försvarare med en mängd advokater i Västerås, även advokater med förtroendeuppdrag i Advokatsamfundet, och jag har hittills inte kommit i kontakt med någon som haft annan uppfattning. Jag föreslår att yttrande inhämtas från samfundets mellersta avdelning, som bör kunna lämna uppgifter av betydelse för bedömningen av AA:s lämplighet för uppdrag som offentlig försvarare. Enligt uppgift tillämpar Länsrätten i Västmanlands län i fråga om förordnande som offentlig biträde samma principer som tingsrätten.

Mina instruktioner till brottmålskansliet har varit och är alltså att AA ska förordnas när någon begär honom, men att det inte skall ske i andra fall utan att en prövning görs i varje enskilt fall. Instruktionen finns inte skriftligen dokumenterad. Det arbetspapper i form av ett mejl som kommit JO tillhanda, och som jag tidigare inte sett, uttrycker kanske saken mindre väl nyanserat, men mejlet har inte heller varit avsett att bli allmän handling. Mejlet återger korrekt mitt möte med AA och bakgrunden till informationen var att denne av kanslipersonalen upplevdes påstridig och besvärlig, och att de kunde hänvisa honom till mig.

CC uppgav därefter muntligen, till förtydligande av uppgiften i remissvaret, att det fanns andra advokater som inte var upptagna på tingsrättens förteckning, att det var fråga om advokater som ägnar sig åt annat än brottmål och som därför inte önskar vara med på förteckningen.

AA kommenterade remissvaret, lämnade såväl muntliga som skriftliga upplysningar samt ingav handlingar, bl.a. ett brev ställt till CC. I brevet hänvisade AA till CC:s yttrande i detta ärende och uppgav att om omprövning av beslutet att inte tilldela honom mål/ärenden från tingsrätten inte skedde önskade han ”besvärshänvisning” för att få möjlighet att ”överklaga beslutet”.

Därefter inkom från tingsrätten för kännedom ett beslut den 12 juni 2006 i ett administrativt ärende i vilket CC lämnade AA:s begäran om ”besvärshänvisning samt överklagande” utan åtgärd med motiveringen att det inte fanns något överklagbart beslut.

I ett beslut den 30 augusti 2007 anförde *chefsJO Melin* följande.

Rättslig reglering

Enligt 21 kap. 4 § rättegångsbalken (RB) förordnas offentlig försvarare av rätten. En fråga om förordnande av offentlig försvarare skall upptas då framställning därom görs eller rätten annars finner anledning till det. Till offentlig försvarare skall, enligt 21 kap. 5 § första stycket RB, förordnas advokat som finnes lämplig

därtill. Om det föreligger särskilda skäl, får till sådan försvarare utses annan lämplig person, som avlagt för behörighet till domarämbetet föreskrivna kunskapsprov. Företrädesvis bör anlitas någon, som vid rätten brukas som rättegångsombud. Har den misstänkte själv föreslagit någon som är behörig därtill, skall, enligt 21 kap. 5 § andra stycket RB, han förordnas, om inte det skulle medföra avsevärt ökade kostnader eller annars särskilda skäl föranleder annat.

Av 21 kap. 6 § RB framgår att ett förordnande av offentlig försvarare får återkallas av rätten, om behovet av offentlig försvarare upphör eller något annat giltigt skäl föreligger. Annat giltigt skäl för återkallelse kan föreligga t.ex. om försvararen inte utför försvaret med tillräcklig omsorg eller på annat sätt åsidosätter sina plikter som försvarare. Vidare bör vid bedömning av om skäl till återkallelse föreligger samma omständigheter beaktas som kan föranleda rätten att vid utseende av offentlig försvarare frångå den tilltalades förslag (Fitger, Rättegångsbalken, del 2, s. 21:27).

I 21 kap. 7 § RB anges att försvarare med nit och omsorg skall tillvarata den misstänktes rätt och i detta syfte verka för sakens riktiga belysning. En advokat skall dessutom, enligt 8 kap. 4 § RB, i sin verksamhet redbart och nitiskt utföra de uppdrag som anförtrotts honom och iaktta god advokatsed.

Genom en hänvisning i 21 kap. 3 § tredje stycket RB gäller bestämmelserna i 12 kap. 2–5 §§ samt 6 § andra stycket RB om rättegångsombud också försvarare. Sålunda får som försvarare inte brukas annan än den som rätten med hänsyn till redbarhet, insikter och tidigare verksamhet finner lämplig att vara försvarare i målet (12 kap. 2 § RB). Behörighetsreglerna skall beaktas självmant av rätten och i förekommande fall föranleda avvisande utan invändning av part (NJA II 1943 s. 136 och NJA 1987 s. 879). Rätten skall, om en försvarare visar oredlighet, oskicklighet eller oförstånd eller annars finnes olämplig, avvisa honom som försvarare i målet. Rätten äger också, om det finns skäl till det, förklara honom obehörig, antingen för viss tid eller tills vidare, att brukas som försvarare vid den rätten (12 kap. 5 § RB). Om den som avvisas eller förklaras obehörig är advokat skall anmälan om åtgärden göras hos advokatsamfundets styrelse (12 kap. 6 § andra stycket RB).

Rättens beslut att avslå en begäran om offentlig försvarare eller att förordna någon annan än den som föreslagits av den misstänkte kan överklagas (49 kap. 5 § 7 RB). Vidare kan beslut om att avvisa en redan förordnad försvarare överklagas (49 kap. 5 § 1 RB).

Bedömning

Av utredningen framgår att advokaten AA, som är verksam i Västerås, önskar uppdrag som offentlig försvarare m.m. vid domstolen. I ett e-postmeddelande till samtliga kanslisterna i maj 2004 informerades om att CC gett AA besked om att denne inte skulle förordnas som offentlig försvarare i andra fall än då den misstänkte önskade att så skedde. AA begärde senare att få en

överklagandehänvisning. I ett beslut den 12 juni 2006 avvisade CC hans begäran med motiveringen att det inte fanns något överklagbart beslut.

När fråga om att utse en offentlig försvarare uppkommer och den misstänkte inte föreslagit någon särskild person för uppdraget, använder sig sekreterarna på brottmålskansliet vid tingsrätten av en förteckning över advokater som åtar sig sådana uppdrag. I förteckningen finns inte alla advokater med verksamhet i Västmanland upptagna. De advokater som saknas på listan är i första hand sådana som ägnar sig åt annat än brottmål och som därför inte önskar finnas med i förteckningen. Men inte heller AA, som förvisso ägnar sig åt bl.a. brottmål, finns med på listan. Anledningen till detta är att hans lämplighet enligt tingsrätten kan ifrågasättas. Enligt odokumenterade instruktioner från lagmannen skall AA förordnas när någon begär honom men inte i övrigt ”utan att en prövning görs i varje enskilt fall”.

JO:s huvuduppgift är att granska att myndigheter följer lagar och andra författningar i sin verksamhet. Det är i princip bara myndigheter och deras anställda som står under JO:s tillsyn. Jag har därför inte någon synpunkt på om AA i och för sig kan anses lämplig att anförtros uppdrag som offentlig försvarare.

Min granskning avser i stället uteslutande frågan om en domstol, så som skett i detta fall, kan avstå från att ta upp en viss advokat i sin förteckning över advokater som är tillgängliga för att ta emot förordnande som offentlig försvarare, vilket i praktiken torde innebära att denne inte kommer i fråga för sådant uppdrag i andra fall än då den misstänkte eller tilltalade begärt att han skall förordnas.

Det är givetvis så, att en misstänkt eller tilltalad har ett befogat intresse av att den offentlige försvarare som förordnas för honom eller henne är lämplig och kan ta tillvara hans eller hennes rätt i processen. Det är också det övergripande krav som rättegångsbalken ställer när fråga om att förordna en försvarare uppkommer.

Justitiekanslern (JK) har i samband med inspektioner vid tingsrätter ägnat frågan om fördelningen av offentliga försvararuppdrag särskild uppmärksamhet (se t.ex. beslut den 7 februari 2003, dnr 3417-02-28 och den 26 juni 2003, dnr 1569-03-28). Han har anfört bl.a. följande. Uppdragen från rätten är av stor ekonomisk betydelse för många advokater. Inte minst därför är det angeläget att tingsrätterna tillämpar någorlunda fasta principer för hur offentliga försvarare skall utses. Detta har betydelse för förtroendet för domstolens saklighet och oavhängighet. Det är vidare viktigt att systemet för utseende av offentlig försvarare är utformat så att det inte kan misstänkas att någon advokat på ett osakligt sätt gynnas eller missgynnas. De principer som tillämpas bör ha som utgångspunkt att det sker en jämn spridning av uppdragen över tiden mellan de advokater på orten som utan särskilda inskränkningar vill ha förordnanden som offentlig försvarare. Principen om en jämn spridning över tiden innebär emellertid inte att en helt rättvis eller slumpmässig fördelning av uppdragen måste upprätthållas. Rätten måste också ha ett visst utrymme att beakta en advokats särskilda erfarenhet och skicklighet inom

ett visst område. Även advokaters tillgänglighet måste kunna inverka på domstolens val.

Jag har ingen annan uppfattning än den JK gett uttryck för. Det nu sagda kan också uttryckas så, att det ankommer på domstolen att sakligt och opartiskt tillse, såväl att en misstänkt eller tilltalad biträds av en person som kan tillhandahålla ett fullgott försvar, som att en någorlunda rättvis fördelning av förordnanden som offentlig försvarare bland advokater som åtar sig sådana uppdrag eftersträvas.

Det kan redan här framhållas att vad tingsrätten anfört om att AA förordnas när någon begär honom som försvarare men inte i andra fall framstår som inkonsekvent och felaktigt. Det förhållandet att en misstänkt begär viss advokat kan inte annat än möjligen helt undantagsvis påverka bedömningen av dennes lämplighet för uppdraget. Den misstänktes önskemål blir av betydelse först vid val mellan personer som i det enskilda fallet kan komma i fråga som offentlig försvarare (jfr NJA 1976 s. 312).

Som tidigare nämnts äger rätten med stöd av 21 kap. 3 § tredje stycket, sista meningen och 12 kap. 5 § RB förklara en offentlig försvarare, som visar oredlighet, oskicklighet eller oförstånd eller eljest finnes olämplig, obehörig att för viss tid eller tills vidare brukas vid domstolen. Bestämmelserna tar enligt motiven sikte på fall då vederbörande först under rättegången befinns vara olämplig (NJA II 1943 s. 136). Högsta domstolen tillämpade också bestämmelsen på detta sätt i rättsfallet NJA 1950 s. 359 och fann att, då det inte under den ifrågavarande rättegången förekommit förhållande av beskaffenhet att kunna föranleda tillämpning av bestämmelsen, det saknades laga grund att förklara ombudet obehörig att tills vidare brukas som ombud eller rättegångsbiträde vid domstolen. En tillämpning i enlighet med det anförda har kritiserats som opraktisk (Ekelöf, Rättegångsbalken II, 8:e uppl., s. 83 och Welamsson i SvJT 1953 s. 691).

Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 1987 s. 879 anslutit sig till ställningstagandet i 1950 års rättsfall. Högsta domstolen anförde bl.a. att dylika generella förbud kan få förödande verkningar för en person som ägnar sig åt detta slag av juridisk verksamhet. Vidare uttalade domstolen att det, när bestämmelserna kom till, kan ha ansetts motiverat att reservera sådana mera vittgående förklaringar för fall där beslutet kunnat grundas på en egen erfarenhet hos rätten. Det borde därför i vart fall inte komma i fråga att besluta om åtgärder av detta slag utan klart lagstöd. Högsta domstolen anmärkte slutligen att den kritik som riktats mot bestämmelsens tillämpning fick övervägas i lagstiftningsarbetet.

Såvitt gäller den här aktuella frågan innebär de nämnda rättsfallen att den möjlighet som finns att med stöd av lag avvisa en advokat och för viss tid eller tills vidare förklara denne obehörig att uppträda som offentlig försvarare vid tingsrätten förutsätter att advokaten blivit förordnad i visst mål och fordrar att iakttagelser under den rättegången läggs till grund för beslutet. Den som drabbas av en sådan obehörighetsförklaring har möjlighet att få saken prövad i högre instans.

Det får, av bl.a. de skäl som låg till grund för Högsta domstolens avgörande år 1987, inte förekomma att en domstol formlöst förklarar en advokat obehörig att ta emot uppdrag som offentlig försvarare. Ett sådant ställningstagande måste grundas på sakliga skäl som låter sig anges i ett beslut som kan bli föremål för överprövning. Rättegångsbalken tillhandahåller också, som framgått, genom bestämmelsen i 12 kap. 5 § en sådan möjlighet att genom ett överklagbart beslut förklara en person obehörig att tills vidare brukas som offentlig försvarare vid domstolen.

Domstolens tillvägagångssätt i detta ärende är väsentligen att likställa med en formlös obehörighetsförklaring mot vilken den drabbade saknar möjlighet att värja sig. Även om CC:s åtgärder får antas ha varit motiverade av omsorg om de misstänkta rätt till ett effektivt försvar, förtjänar han kritik för sitt handlande.

En annan sak är att den möjlighet att förklara någon obehörig att brukas som ombud eller offentlig försvarare vid domstolen som den nyss nämnda bestämmelsen ger förefaller alltför snäv. En sådan förklaring kan, som framgått, uteslutande grundas på oredlighet, oskicklighet eller oförstånd som någon visat i ett visst anhängigt mål. Jag anser att det borde vara möjligt att lägga de samlade erfarenheter av en viss persons processföring som kan finnas vid domstolen till grund för ett sådant beslut. Det avgörande för en rättssäker handläggning bör, som jag nyss uttalat, vara att prövningen grundas på sakliga skäl och resulterar i ett formligt beslut mot vilket talan kan föras.

Någon översyn av bestämmelsen i 12 kap. 5 § RB har mig veterligen inte kommit till stånd med anledning av Högsta domstolens uttalande i 1987 års rättsfall. Jag överlämnar därför en kopia av mitt beslut till Justitiedepartementet.

Med anledning av att CC uppgett att Länsrätten i Västmanlands län tillämpar samma principer som tingsrätten i fråga om förordnande av AA som offentligt biträde översänder jag en kopia av detta beslut dit för kännedom.